

Активна й пасивна лексика
української мови: застарілі
слова (архаїзми й історизми),
неологізми

ЗА АКТИВНІСТЮ ВЖИВАННЯ

```
graph TD; A[ЗА АКТИВНІСТЮ ВЖИВАННЯ] --> B[СЛОВА АКТИВНОГО ВЖИТКУ]; A --> C[СЛОВА ПАСИВНОГО ЗАПАСУ]; C --> D[ЗАСТАРІЛІ СЛОВА]; C --> E[НЕОЛОГІЗМИ]; D --> F[АРХАЇЗМИ]; D --> G[ІСТОРИЗМИ]; E --> H[ЗАГАЛЬНОМОВНІ]; E --> I[АВТОРСЬКІ];
```

СЛОВА
АКТИВНОГО
ВЖИТКУ

СЛОВА
ПАСИВНОГО
ЗАПАСУ

ЗАСТАРІЛІ СЛОВА

НЕОЛОГІЗМИ

АРХАЇЗМИ

ІСТОРИЗМИ

ЗАГАЛЬНОМОВНІ

АВТОРСЬКІ

Історизми – це назви тих предметів, явищ,
понять, які відійшли в історію.

ГЕТЬМАН (назва вищих
воєначальників)

ОСАВУЛ (носій владних
повноважень,
здебільшого військових)

ІСТОРИЗМИ

СТЕЛЬМАХ (майстер,
який робить вози, сани,
колеса тощо)

ЛИМАР (майстер, який
виготовляє ремінну
збрую)

ІСТОРИЗМИ

МУШКЕТ (ручна
вогнепальна зброя з
гнотовим замком.)

ЦАР (титул монарха,
самодержця в ряді
європейських держав)

ІСТОРИЗМИ

ПЛАХТА (незшита
поясна частина жіночого
українського
національного вбрання)

КОБЕНЯК
(найпоширеніший
чоловічий верхній
плечовий український
одяг)

ІСТОРИЗМИ

МАКОГІН (спеціальне дерев'яне начиння у вигляді товкача для перетирання різноманітних продуктів харчування чи маку)

ШЕЛЯГ (назва срібних, білонних та мідних монет, що в різні епохи перебували на грошовому ринку українських земель)

ІСТОРИЗМИ

```
graph TD; A[ІСТОРИЗМИ] --> B[Поняття, пов'язані зі старими суспільними формаціями: дворянин, панщина.]; A --> C[Назви зниклих етносів, колишніх поселень, міст, рік: варяги, Тмуторокань.]; B --> D[Назви людей за родом занять та належністю до певних ремесел: кожум'яка, ціпов'яз.]; C --> E[Назви старовинної зброї, одягу, взуття, предметів побуту, сільськогосподарського реманенту: мушкет, кирея, плахта.];
```

Поняття, пов'язані зі старими суспільними формаціями: *дворянин, панщина.*

Назви людей за родом занять та належністю до певних ремесел: *кожум'яка, ціпов'яз.*

Назви зниклих етносів, колишніх поселень, міст, рік: *варяги, Тмуторокань.*

Назви старовинної зброї, одягу, взуття, предметів побуту, сільськогосподарського реманенту: *мушкет, кирея, плахта.*

Архаїзми – це назви тих предметів, явищ,
понять, які існують і сьогодні, але по-іншому
називаються.

БЕРЕЗІЛЬ - БЕРЕЗЕНЬ

**БРОВАРНИК -
ПИВОВАР**

АРХАЇЗМИ

ГРАД - МІСТО

КАЛИТКА -
ГАМАНЕЦЬ

АРХАЇЗМИ

КОРОГВА - ПРАПОР

ПЕРСТ - ПАЛЕЦЬ

АРХАЇЗМИ

РАМЕНА - ПЛЕЧІ

РЕКТИ - ГОВОРИТИ

АРХАЇЗМИ

ПІТ - ПОЕТ

ПРЯ - БІЙ

До слів-архаїзмів, поданих у колонці ліворуч, доберіть відповідні слова і словосполучення сучасної української мови, подані в правій колонці.

1 Вої	А Права рука
2 Перст	Б Зозуля
3 Свічадо	В Битва
4 Зигзиця	Г Військо
5 Рать	Д Палець
6 Брань	Е Дзеркало
7 Десниця	Є Воїни

1Є, 2Д, 3Е, 4Б, 5Г, 6В, 7А

До слів-архаїзмів, поданих у колонці ліворуч, доберіть відповідні слова і словосполучення сучасної української мови, подані в правій колонці.

1 березіль	А говорити
2 глаголити	Б місто
3 град	В вершник
4 комонник	Г злодій
5 лицедій	Д подарунок
6 тать	Е актор
7 ралець	Є березень

1Є, 2А, 3Б, 4В, 5Е, 6Г, 7Д

Випишіть застарілі слова, з'ясуйте їхнє значення, розмежуйте архаїзми та історизми.

1. Устами дитини глаголить істина.
2. Сивий оселедець розсипався козакові перед очима.
3. Цю корогу прислали козакам за мужність у бранях з татарами.
4. На валах стояли гармати й гаківниці, щоб відбивати наглі напади ворогів.
5. На голові Кайдашихи був високий очіпок.
6. Ось підвелася одна молодиця, підперезана червоною китайкою.
7. Легка біла газова намітка вкривала її голову з темно-русявим волоссям.

Запишіть слова в три колонки: застарілі слова, неологізми, загальноновживані слова. Вибір обмотивуйте.

Інтернет, літак, антивірус, пан, агротехніка, ракета-носій, мушкет, вікно, екопродукти, універсам, помічник, школа, гувернантка, вулиця, комп'ютер, книга, гетьман, жупан, лавсан, праця, газета, фунт, телевізор, радіо, свита, хан, топменеджер.

Знайдіть у вірші слова, створені поетом. Що вони означають?

Весна, весна! Яка блакить,
Який кругом прозор!
Садками ходить брунькоцвіт,
А в небі – злотозор.
П. Тичина

Слова, створені письменником з метою образного висловлення думки, називаються **АВТОРСЬКИМИ НЕОЛОГІЗМИ**.

Авторські неологізми

Тихосумний (Т. Шевченко),
снігоцвіт (Т. Шевченко),
крайобраз (І. Франко),
дзвінкославний (П. Тичина),
срібнопінний (М. Рильський),
весновій (А. Малишко),
березолистий (А. Малишко).